

AKTIVITY PRAŽSKÝCH KŘEŠŤANSKÝCH CÍRKVÍ VE VEŘEJNÉM (POST)SEKULARIZOVANÉM PROSTORU*

Kamila Klingorová

Sociologický ústav AV ČR Praha

Activities of Christian Churches in the (Post)secular Public Space in Prague

Abstract: *With the growing secularization of society, the privatization of religion, and low trust in religious institutions, Prague Christian churches are having a hard time in succeeding. Nevertheless, most of them can find their place in society, providing activities beyond worship for their adherents and the general public. This contribution focuses on the social and cultural activities of Christian churches in Prague, analyzing the factors influencing the role of churches in the socio-cultural life of city communities and the openness of their activities for the general, nonbelieving public. This contribution builds on data collected about the location and activities of all Prague church institutions and on interviews with representatives of the 14 biggest Christian churches. The analysis identifies and further discusses the influence of the size and character of the parish community, its location, the means of communicating with the public, and the premises of the facilities on the scope and focus of socio-cultural activities. The scope and focus of church socio-cultural activities differ from one parish to another based on the identified factors; however, most of the parish communities focus on those activities that are needed in the given location. This contribution concludes stating that the spiritual, community, and secular dimensions blend in the activities that the parishes provide. The space they create for their adherents and the public*

* Článek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378025, pod projektem Kostel jako místo setkávání: role církevních institucí v zajišťování společenských, kulturních a vzdělávacích aktivit obyvatel Prahy.

has the character of a shared public space, whereby the Christian dimension remains present in the background, especially in the motivations and ethical principles.

Keywords: *religion; church activities; secular space; public space; Prague*

Česká společnost je považována za jednu z nejvíce sekularizovaných na světě. Kromě nízké religiozity jsou jejími charakteristickými rysy ostych, nízká důvěra, nebo dokonce nepřátelství vůči náboženským institucím, což se projevuje například v diskuzi ohledně církevních restitucí (Vojtíšek 2017). Ve společenské atmosféře nedůvěry vůči náboženství jsou křesťanské církve vedle tradičního poskytování bohoslužebných a jiných duchovních služeb nuceny hledat i další způsoby uplatnění ve veřejném prostoru (Williams 2010). Církevní služba veřejnosti se tím snaží přizpůsobit většinové, nevěřící či neinstitucionalizované společnosti, čímž dochází k „vzrůstající tendenci církví a náboženských společností stát se aktéry občanské společnosti a zapojit se do veřejné diskuze“ (Furseth 2017: 222).

Kostel nebo sborový dům se tak v mnohých případech stává spíše místem setkávání (Turner 1979) než místem výhradně určeným pro bohoslužebné aktivity. V jeho prostoru funguje tak zvané veřejné náboženství (Kohrsen 2012; Casanova 1994), kde se prolíná duchovní, komunitní a sekulární rozměr církevního života a aktivit. Tedy kromě bohoslužeb, svátostí a náboženských slavností se v kostele nebo sborovém domě odehrává také setkávání skupinek věřících (případně jejich nevěřících přátel) a křesťanská společenství organizují i další aktivity (koncerty, výstavy, dobročinné bazary apod.), které zdánlivě nemají s náboženstvím nic společného, na první pohled je tedy lze vnímat jako sekulární. Podle Kohrsena se veřejné náboženství projevuje hlavně ve dvou sférách: jednak v diskuzích o tématech, která s náboženstvím nějakým způsobem souvisejí (například stavby mešit, přístup Turecka do EU, tzv. migrační krize apod.), a potom formou veřejných vystoupení církví a náboženských představitelů ke konkrétním tématům z pozice morální autority (diskuze o potratech, manželství stejnopohlavních párů atd.; Kohrsen 2012; obdobně Casanova 1994). Náboženství tedy vstupuje do společenských diskuzí, což se nepochybně děje i v České republice. Za formu veřejného náboženství lze považovat i spolupráci s neziskovými a státními organizacemi na zajištění sociálních služeb (tzv. *faith based organizations*, definice atd. Beaumont 2008) nebo obecně působení

náboženských organizací v sociální sféře. Zejména v posledních dvou dekadách dochází k rozšiřování míst, kde se náboženští a sekulární aktéři společně starají o sociálně vyloučené skupiny obyvatel (Cloke – Beaumont 2013). Ve své práci tak překračují hranici mezi náboženským a sekulárním prostorem, zejména v Praze, kde je (nejen) vzhledem k dynamice sociálních vztahů, vysoké míře liberalizace a pluralitě společnosti také nejvíce rozvinutý proces tak zvané postsekularizace společnosti (Havlíček – Klingorová 2018).

Kohrsen (2012) a Casanova (1994) tedy veřejné náboženství definují jako zapojení církví do celospolečenských diskuzí, veřejná vystoupení z pozice morální autority a zajišťování sociálních služeb. Kromě těchto sfér lze ovšem za projevy veřejného náboženství označit také aktivity v kulturní a společenské oblasti, kterými se církve a náboženské společnosti zapojují do života komunit, čímž také vstupují do veřejného prostoru. Tato forma veřejného náboženství, tedy role církví v sociokulturním životě komunit, je předmětem zájmu tohoto příspěvku. Vzhledem k tomu, že česká společnost projevuje vůči náboženským společnostem ve velké míře ostych a povědomí společnosti o náboženství a činnosti církví je spíše nízké, mají církve v této oblasti veřejného působení velmi komplikovanou pozici. Konkrétně se tento příspěvek zaměřuje na křesťanské církve, které jsou v našem prostředí nejviditelnější. Tradiční učení každé křesťanské církve se ovšem liší, proto se také každá církev věnuje jiné podobě veřejné služby. Nabízí se například hledat rozdíly mezi tzv. exkluzivistickými, vyznavačskými církvemi (například evangelikální církve), do kterých se vstupuje křtem a které často působí jako uzavřené společenství, a církvemi ve společnosti již delší dobu etablovanými, jako například římskokatolická církev. Etablované církve, které poskytují veřejné služby tradičně již dlouhá staletí (Nešpor 2018, 2017), se „transformovaly do podoby poskytovatelů sociálních služeb pro ‚občasné zájemce‘ z řad necírkevní nebo přinejmenším nábožensky neaktivní veřejnosti“ (Nešpor 2017: 120) a zejména v oblasti sociální péče, krizové pomoci nebo vzdělávání často dokonce suplují roli státu.

Tento příspěvek diskutuje společenskou, kulturní, vzdělávací a sociální funkci křesťanských církví působících v Praze a hledá odpověď na otázku, jaké faktory míru aktivity církví ve veřejném prostoru určují a jestli se v kulturně-sociální angažovanosti ve veřejném prostoru liší církve etablované a exkluzivistické. Diskuze se opírá o výzkum náboženského prostoru a společnosti Prahy, který proběhl formou rozhovorů s duchovními představiteli 15 nejvýznamnějších křesťanských církví. Ty přiblížily pozadí fungování jednotlivých sborů a farností, nabídku jejich aktivit, reálnou návštěvnost a další aspekty a problémy,

se kterými se křesťanská společenství ve veřejném působení setkávají. Analýza identifikuje a dále diskutuje několik faktorů, které ovlivňují to, jakou měrou je dané náboženské společenství úspěšné v poskytování kulturního a společenského vyžití pro širší (post)sekularizovanou veřejnost, jako je například charakter a velikost daného společenství, jeho poloha či způsob komunikace s veřejností.

(Post)sekulární společnost v Praze

Českou náboženskou scénu v posledních několika desetiletích utvářelo několik politických a společenských událostí, které zde formovaly jednu z nejvíce sekularizovaných společností na světě (Václavík – Hamplová – Nešpor 2018; Nešpor 2018; Vido 2017). Počet lidí, kteří se hlásí k náboženské víře nebo některé církvi či náboženské společnosti, výrazně klesá i po roce 1989 (od 44 % věřících v roce 1991 přes 32 % v roce 2001 k 21 % v roce 2011; ČSÚ 2011). Navíc je mezi těmi, kteří se označují za věřící, vysoký počet věřících bez přináležení (Davie 1990; Nešpor 2004) nebo tak zvaných něcistů (Halík 2006), tedy těch, kteří se za věřící považují, ale nejsou členy žádné církve ani náboženské společnosti (45 % všech věřících obyvatel; ČSÚ 2011).

Přesto je křesťanské náboženství stále pevnou součástí českého veřejného prostoru a společenských debat. Mnozí autoři dokonce tvrdí, že se role náboženství ve veřejném prostoru zvětšuje (např. Nešpor 2018; Hamplová – Nešpor 2009; Václavík – Hamplová – Nešpor 2018). V posledních třech desetiletích vzniká stále více nových církví a náboženských společností, čímž se náboženská scéna heterogenizuje (Nešpor 2018; Havlíček – Hupková – Smržová 2009). Heterogenizace náboženství úzce souvisí s aktuálními společenskými procesy – globalizací, liberalizací, postmodernizací a s nimi související postsekularizační společnosti (Beaumont – Baker 2011; Herman a kol. 2012; Stevenson a kol. 2010; Henkel 2014). Jedním z mnoha znaků postsekulární společnosti je, že se náboženství dostává ze soukromé sféry do veřejného prostoru (Berger 1999; Habermas 2008; Casanova 1994). Zejména původně sekulární, bohatší a vzdělanější obyvatelé měst stále více inklinují k náboženství. I v souvislosti s imigrací tak ve městech vzniká nábožensky velmi pluralitní společnost, zakládá se stále více náboženských směrů a církví. Náboženství také vstupuje do městského prostoru, kde dochází ke vzniku nových sakrálních míst (Wigley 2019; Habermas 2008).

Postsekulární proměny společnosti kladou nároky nejen na individuálního člověka, ale také na církve a náboženské společnosti. Casanova (1994) v souvislosti s postsekularizací poukazuje na to, že náboženské instituce se stále aktivněji podílejí na veřejném dění, a tuto situaci popisuje jako veřejné náboženství (obdobně Davie 2006). Tento proces lze pozorovat hlavně v západní Evropě (Kohrsen 2012; Davie 2006). Náboženská situace v Česku se nicméně trochu odlišuje nejen od situace ve velkých postsekulárních městech v západní Evropě, ale i od dalších postkomunistických zemí střední a východní Evropy (Nešpor 2018; Novac 2012). V souvislosti se silnou sekularizací není pražský veřejný prostor tolik nábožensky pluralitní (Sandercock – Senbel 2011), drtivě převládá křesťanství (konkrétně katolicismus). Veřejné diskuze jsou dokonce často v opozici k jiným náboženstvím, než je křesťanství (například diskuze ohledně stavby mešit v různých českých městech). Naopak zejména v Praze kvete necírkevní spiritualita a netradiční náboženské směry (Hamplová 2013), na rozdíl od dalších českých regionů je zde velký podíl věřících bez příslušnosti (Havlíček – Klingorová – Lysák 2017: 115). Nelze ovšem říci, že by současné postsekulární klima stavělo do pozadí většinové náboženství (v našem případě katolické křesťanství) tak, jak je to v jiných západoevropských zemích (Beaumont – Baker 2011). Náboženští představitelé nejvýznamnějších křesťanských církví se často účastní veřejných akcí z pozice přirozené duchovní záštity, například při pokládání základních kamenů, rozsvěcení vánočních stromků, střihání pásek a podobně. Tato forma veřejného náboženství je tedy v Česku (což platí i pro liberálnější, nábožensky heterogennější hlavní město) pevně ukotvená a celospolečenská diskuze a sociální sféra s křesťanstvím (zejména katolickým) počítají jako s neodmyslitelnou součástí.

Nicméně v sociokulturní oblasti života komunit, které jsou i přes neopomenutelný vliv křesťanství na společenskou diskuzi a přes vzrůstající postsekulární tendence stále dominantně sekularizované, má náboženství mnohem komplikovanější pozici. V osobní každodenní rovině se většina společnosti s náboženstvím neseťkává a o činnosti náboženských společností nemá velké povědomí. Proto je zajímavé zaměřit se na to, jakým způsobem s touto výchozí pozicí církve pracují a jak se jim daří překonávat hranici mezi sekulárním a náboženským prostorem nejen v rámci svých kostelů, modliteben a sborových domů, ale také v rámci svých společenských, kulturních a dalších aktivit. Následující kapitoly proto analyzují roli křesťanských farností a sborů v sociální a kulturní oblasti života lidí v hlavním městě a identifikují faktory, které jejich veřejné působení ovlivňují.

Metodologie

Výzkum aktivit křesťanských církví a náboženských společností probíhal v Praze v roce 2019 formou rozhovorů s duchovními.¹ Prvním krokem vedoucím k realizaci rozhovorů bylo získat přehled o aktuální podobě pražské náboženské scény, tedy zmapovat aktivně fungující pražská křesťanská sakrální místa pomocí tištěných publikací (např. Bedrníček 2009; Martinek 2016; Nešpor 2009; Nešpor – Vojtíšek 2015; Škoda 2002), veřejně dostupných mapových zdrojů a zejména internetových stránek církví a náboženských společností. Z utváření přehledu vzešlo, že v Praze v současnosti funguje více než 400 kostelů, kaplí, komunitních a farních center, sborových domů a modliteben, které provozuje bezmála 40 křesťanských církví a náboženských společností.² Pomocí sekundárních zdrojů (internetových stránek, nástěnek, newsletterů a zpravodajů daných církví) byly pro každé sakrální místo konkretizovány aktivity pro věřící i pro širší veřejnost, které v daném místě církev provozuje (tedy nejen bohoslužby, setkávání skupinek a modlitební večery, ale i koncerty, přednášky, kurzy a kroužky, divadlo, charitativní činnost, sportovní akce, slavnosti apod.) a jejich frekvence. Pro další výzkum bylo vybráno 15 největších křesťanských církví a náboženských společností,³ ve kterých převládají členové české národnosti. Polostrukturované rozhovory byly zrealizovány se 35 duchovními, kteří vedou předem vybrané sbory či farnosti daných církví. U menších církví byl dotazován vždy jeden duchovní, v případě větších církví s více než 3 sbory či

¹ Pojem duchovní v tomto textu vyjadřuje širokou škálu farářů/řek, pastorů/rek, kazatelů/lek a laických kazatelů/lek, kteří v daných společenstvích působí.

² Kromě zmíněných 40 církví a náboženských společností provozují další sakrální místa například kláštery nebo soukromé či státní subjekty (například kulturní instituce), které vzhledem ke svému charakteru nebyly předmětem zájmu tohoto výzkumu. Předmětem výzkumu nebyly ani cizojazyčné sbory a cirkve, tedy cirkve a náboženské společnosti zaměřené primárně na cizince, protože jejich aktivity kvůli jazykové bariéře necílí na širokou veřejnost.

³ Jedná se o římskokatolickou církev (ŘKC, ke které se v Praze podle posledního sčítání lidu přihlásilo přibližně 80 000 věřících, ČSÚ 2011), Českobratrskou církev evangelickou (ČCE, 7 200), Československou církev husitskou (ČCSH, 6 300), Církev bratrskou (CB, 1 800), Náboženskou společnost Svědkové Jehovovi (NSSJ, 1 700), Církev Křesťanská společenství (CKS, 1 200), Církev adventistů sedmého dne (CASD, 700), církevní sbor Evangelické církve augsburského vyznání (ECAV, 670), Bratrskou jednotu baptistů (BJB, 400), Apoštolskou církev – Sbor bez hranic (AC, 400), Starokatolickou církev (SC, 330), Evangelickou církev metodistickou (ECM, 300), Obec křesťanů v České republice (OK, 290), Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů v České republice (CJKS, 170) a Armádu spásy (AS). Přestože se v několika případech na základě oficiálního názvu nejedná o cirkve, ale náboženské společnosti, pro zjednodušení bude o všech těchto institucích v textu pojednáváno jako o církvích.

farnostmi na území Prahy (zejména ŘKC, ČCE, CČSH, CB⁴) bylo pro výzkum vybráno od 2 do 7 (nejvíce v případě ŘKC) sborů nebo farností na základě jejich velikosti, polohy a hlavně množství, formy a frekvence aktivit provozovaných v daném sakrálním místě. Cílem výběru bylo dotazovat duchovní z co nejpestřejšího vzorku sborů a farností, tedy od těch nejméně veřejně aktivních až po ty nejvíce aktivní, a zároveň dotazovat duchovní ze společenství sídlících v různých městských částech od centra města přes vnitřní město a panelová sídliště až po vnitřní suburbánní zónu. Duchovní byli osloveni prostřednictvím emailu či telefonicky. Naprostá většina na oslovení vstřícně zareagovala a navrhla čas a místo setkání pro rozhovor. Rozhovory se obvykle odehrávaly na faře či v budově sboru a trvaly průměrně jednu hodinu.

V úvodu rozhovorů s duchovními byly představeny cíle výzkumu a v reakci na ně se obvykle dotazovaní spontánně rozhovořili o aktivitách a způsobu fungování svého sboru či farnosti. Průběžně jim pak byly kladeny doplňující otázky. Rozhovory se konkrétně zaměřovaly na dva aspekty fungování daného sboru nebo farnosti – vnitřní a vnější. V souvislosti s vnitřním fungováním bylo zjišťováno, kolik má dané společenství aktivních věřících, jaká je jejich generační struktura, z jakých městských částí pocházejí, jakým způsobem se angažují v aktivním životě daného společenství a jakou formu a návštěvnost mají jejich oficiálně organizovaná setkávání. Dále se rozhovory zaměřovaly na aktivity, které dané společenství pořádá nad rámec bohoslužebných aktivit a duchovních setkávání členů, konkrétně na jejich návštěvnost, podobu a zaměření, reálný počet návštěvníků z řad veřejnosti (tedy nečlenů sboru nebo farnosti) a na to, kdo z členů daného společenství tyto aktivity organizuje. V neposlední řadě byla tématem rozhovorů charitativní činnost společenství, spolupráce s dalšími institucemi (zejména lokálními institucemi veřejné správy a dalšími církvemi či náboženskými společnostmi) a také způsob komunikace s veřejností i mezi členy navzájem. Součástí setkání s duchovními byla ve většině případů také prohlídka daného sakrálního místa, tedy sborového domu, kostela nebo farnosti, ve kterých duchovní působí.

Rozhovory byly zaznamenány formou detailních poznámek, které často doplnily informace z materiálů, jako jsou zpravodaje, informační letáky apod., a také z internetových stránek a sociálních sítí daných sborů a farností. Získané informace byly tematicky analyzovány s ohledem na cíl výzkumu a výzkumné otázky. Výše představená metoda se ukázala jako účelná a lze ji vyhodnotit jako

⁴ Názvy církví jsou pro zjednodušení textu používány ve formě zkratk, viz pozn. 3.

dostačující pro tento typ výzkumu, nicméně i přesto je nutné v další analýze počítat s několika jejími omezeními. Rozhovory s duchovními nebyly nahrávány, pouze zaznamenány formou poznámek. Tato metoda byla zvolena proto, že umožňovala vést s duchovními neformální rozhovor, který se mnohdy neodehrával po celou dobu na jednom místě, ale často i během prohlídky sakrálního místa, a byl doplněn během setkávání se s dalšími představiteli daného sboru či farnosti. Nepřítomnost diktafonu usnadnila duchovním sdílet upřímné názory, vést otevřený rozhovor a otevírat mnohá další témata, která by při formálním, řízeném rozhovoru mohla zůstat opomenuta. Nevýhodou této metody je nicméně nemožnost opřít se v analýze o konkrétní citace. Zejména v otázce návštěvnosti sakrálních míst není možné pracovat s přesnými a ověřenými čísly, protože taková data žádná z pražských církví nedokáže poskytnout. Bylo tedy nutné pracovat pouze s odhady duchovních, které mohou realitu zkreslovat v závislosti na jejich zkušenostech. Jako s takovými bylo s daty také pracováno. V neposlední řadě bylo v analýze získaných dat a následné diskuzi bráno v potaz, že duchovní jsou angažovanými aktéry s rozdílnými zkušenostmi a povahovými rysy, a proto jejich výpovědi nemusí být v některých případech úplně objektivní.

Druhy veřejných aktivit pražských křesťanských církví

Z analýzy získaných dat vyplývá, že křesťanství se projevuje ve veřejném prostoru hlavního města ve třech rozměrech, na základě kterých lze získané informace rozdělit pro účely dalšího rozboru. Prvním z nich je duchovní rozměr, tedy bohoslužebné aktivity a evangelizační aktivity, mezi které spadají i náboženské obřady (svátosti apod.) a misijní činnost. Druhým rozměrem je rozměr společenský, tedy setkávání v rámci širšího společenství věřících za účelem vzdělávání v duchovních otázkách a společného sdílení duchovních prožitků a volného času, kde se nejčastěji prolíná duchovní a sekulární program. Za třetí rozměr lze považovat rozměr sekulární, tedy zapojení náboženských představitelů a společenství věřících do aktivit primárně přímo nesouvisejících s náboženstvím.

Nicméně tyto tři rozměry veřejného působení církví lze samozřejmě hned z kraje problematizovat. Přestože dotazovaní duchovní většinu aktivit rozdělují na duchovní, společenské či sekulární aktivity, ve skutečnosti se tyto rozměry prolínají, hlavně ve společenské a sekulární oblasti. Do sekulárního působení sborů a farností patří řada aktivit, z nichž nejčastější jsou koncerty, ať již duchovní, nebo čistě sekulární hudby, nicméně často se odehrávají v sakrálních prostorách, navštěvované věřícím publikem a vybrané duchovními tak,

aby odrážely jejich náboženské přesvědčení. Zaměření a organizace koncertů se různí, jedná se o koncerty farních či sborových hudebních uskupení, žákovské nebo studentské koncerty, koncerty duchovních i sekulárních umělců, neziskové i ziskové, nicméně vždy jsou hudební uskupení pečlivě vybrána tak, aby vhodně zapadla do daného duchovního prostoru a nebyla v rozporu s učením daného společenství. Další velmi častou aktivitou jsou tematické přednášky nebo série přednášek různého zaměření, od duchovních přes historická témata po aktuální společenské problémy. Oblíbenými tématy přednášek jsou zdraví, psychologie, výchova, cestování a zdravý životní styl, tedy témata mnohdy s náboženstvím spojená jen vzdáleně, naopak o významných náboženských svátcích výrazně převládají témata duchovní. Návštěvnost přednášek se liší právě podle tématu, nejvíce jsou navštěvována témata sekulární a společensky aktuální s populárním hostem, kdy sakrální prostory navštíví obvykle také největší počet lidí, které duchovní označují za nevěřící či nečleny jejich společenství.

Církev samozřejmě organizují také setkávání generačních a jiných skupinek věřících (mládež, seniři, matky s dětmi apod.) nejen v rámci pravidelného programu, ale také například formou výletů, poutí, společných dovolených a letních táborů pro děti. Přestože je setkávání skupinek duchovními prezentováno jako otevřené pro širokou veřejnost, duchovní obvykle přiznávají, že reálně se jich účastní téměř výhradně členové daného společenství věřících. Naopak letní tábory (které pořádá většina dotazovaných církví) bývají aktivitou, kde se výrazně prolíná duchovní, společenský a sekulární rozměr v tématech her a aktivit, v umístění tábora, vedení tábora i v účastnících se dětech. Táborů se ve většině případů neúčastní pouze děti členů společenství, ale také jejich přátelé, známí nebo spolužáci, obvykle je až polovina dětí se společenstvím věřících spojena jen okrajově.

Další častou veřejnou aktivitou sborů a farností je charitativní činnost a pomoc lidem v nouzi, od pomoci konkrétním lidem (členům sboru, širší komunity nebo dané městské části) přes psychologické, sociální, finanční a pedagogické poradenství a terapii, pomoc seniorům a bezdomovcům ve spolupráci s konkrétními domy sociálních služeb a zapojení do mezinárodních neziskových a charitativních projektů. Charitativní činnost většiny církví vychází z jejího učení a duchovní ji považují za své náboženské poslání. Častěji je tato pomoc ovšem využívána nevěřící veřejností než věřícími, čímž se z duchovně motivované aktivity stává aktivita určená pro širokou sekularizovanou veřejnost. Specifickou formou pomoci lidem v nouzi je vězeňské a nemocniční kaplanství, kterému se prostřednictvím některého nebo některých ze svých představitelů

věnuje velká část farností a sborů (více Beláňová 2018). Opomenout nelze také ochranu kulturního dědictví, zejména údržbu sakrálních objektů, které mnoho církví věnuje značné úsilí a finance (více Martinek 2016).

Každá církev samozřejmě vychází z po desetiletí nebo staletí utvářeného učení a pevně zakotveného církevního poslání, které dává směr tomu, jakým aktivitám se bude věnovat a v jaké míře. Přestože jsou exkluzivisticky zaměřené církve ze své podstaty uzavřenými společenstvími, kladou velký důraz na aktivní náboženský život svých členů (Nešpor 2017). Kromě toho tyto církve velmi podporují dobrovolnou činnost, které se jejich členové věnují v několika oblastech, například CASD se zaměřuje hlavně na zdravý životní styl, OK je zase tradičně úzce provázaná s waldorfským vzděláváním. Naopak nejlépe etablovaná církev ŘKC udržuje tradiční zaměření farností, jež nejsou dobrovolné činnosti věřících nakloněny tolik jako exkluzivistické církve. Nicméně prostřednictvím svých duchovních představitelů se ŘKC angažuje v oblastech vzdělávání a sociálních služeb (například katolická Charita je největším nestátním poskytovatelem sociálních služeb, více Martinek 2016). Kromě tradičního učení ovšem formu a míru aktivity konkrétní církve nebo její části (farnosti, sboru) ve veřejném prostoru utváří také vnější faktory, například její právní postavení dané státem, minoritní nebo majoritní postavení ve společnosti, a hlavně možnosti financování. Nicméně většina sborů a farností z dotazovaných církví je formálně administrativně i finančně samostatná, což jim dává relativní volnost v tom, čemu se budou věnovat nad rámec bohoslužebných aktivit.

Problematika otevřenosti církevních aktivit pro širokou veřejnost

Výše představené aktivity sborů a farností jsou vždy prezentovány jako otevřené k účasti širší veřejnosti, tedy lidem, kteří se přímo nehlásí k danému konkrétnímu společenství věřících, případně se nepovažují za věřící. Ovšem rozdílem často bývá to, zda aktivity sboru nebo farnosti opravdu reálně navštěvují nevěřící, nebo jestli tuto možnost nikdo nevyužívá. Otevřenost aktivit veřejnosti má mnohá úskalí. V první řadě je potřeba zdůraznit, že většina dotazovaných duchovních otevřenost všech pořádaných aktivit komukoliv z veřejnosti explicitně zdůrazňovala, nicméně reálně lze aktivity rozdělit na dvě skupiny: aktivity primárně cílené na společnost věřících a aktivity cílené na veřejnost. Do první skupiny téměř výhradně spadají aktivity pravidelné (setkávání skupinek, kurzy, výlety apod.) a do druhé nepravidelné (přednášky, koncerty, bazary), které jsou

pořádány společenstvím věřících pro širší veřejnost. Zároveň je nutné podotknout, že nepravidelných, veřejnosti otevřených aktivit se účastní pokaždé jiný počet lidí zvenčí, „reálná“ otevřenost se tedy liší případ od případu.

Z toho je zřejmé, že samotný vstup do kostela nebo obecně do duchovního prostoru tvoří pro nevěřící veřejnost či nečleny daného společenství nejen fyzickou, ale i pomyslnou bariéru mezi sekulárním a sakrálním prostorem, kterou je pro většinu z nich obtížné překročit, zejména když se uvnitř koná jakékoliv shromáždění. Mají pocit, že by se v duchovním prostoru cítili nepatřičně, nevědí, jaké chování se od nich uvnitř očekává a jak by je dané společenství přijalo. Tuto pomyslnou bariéru mezi dvěma prostory se sbory a farnosti snaží překonávat nejen otevřeností kostela pro individuální návštěvy, kdy se nevěřící v daném prostoru může cítit pohodlněji, protože na něj není vyvíjen pomyslný společenský tlak, ale také tím, že nevěřícím umožní vstoupit do kostela při příležitosti, která je jim svým zaměřením bližší než náboženský program. Proto se farnosti a sbory často zapojují do Noci kostelů a dalších komunitních aktivit, jako jsou například Otevřené dvory nebo Zažít město jinak, jejichž prostřednictvím zvou veřejnost do sakrálního prostoru na předem připravený program. Při těchto akcích ve farnostech a sborech obvykle převládá kulturní program nad duchovním, aby přilákaly větší počet návštěvníků.

Otevřenost sboru nebo farnosti pro veřejnost je samozřejmě dána i učením dané církve. Rozdíly v tradičním učení mezi jednotlivými církvemi lze ilustrovat na přístupu k oddávání, které duchovní jednoznačně považují za jednu z klíčových služeb veřejnosti. Církevní sňatky samozřejmě nejčastěji uzavírají věřící. Na církve se ovšem v poslední době stále častěji obracejí lidé, kteří do daného společenství nepatří, ale rádi by se jejich představitelem nechali oddat. V učení etablovaných církví ŘKC a ČČSH je manželství svátostí a je tedy podmíněno křtem alespoň jednoho z partnerů, proto tuto službu poskytují menšímu počtu lidí. Ale například v ČCE či OK manželství svátostí není, proto někteří duchovní dokonce oddávají větší počet párů přicházejících zvenčí než členů společenství. Nicméně vždy záleží hlavně na přístupu konkrétního duchovního. Za veřejnou službu lze považovat i vedení pohřbů a vánoční půlnoční bohoslužby, které jsou v Praze hojně navštěvovány nevěřící veřejností. Některé sbory či farnosti mají i více než poloviční, nebo dokonce tříčtvrtinovou účast nečlenů společenství na půlnoční bohoslužbě.

S otevřeností aktivit daného společenství pro veřejnost úzce souvisí také to, jak je dané společenství otevřené novým věřícím a jak se tedy rozrůstá jeho členská základna. Výše popsané aktivity, a to i přesto, že evangelizace obvykle

není jejich primárním účelem, občas přilákají do daného společenství nové lidi, kteří se účastí na nich osmělí a dále se začnou zapojovat nejen do společenského, ale mnohdy také do duchovního programu farnosti nebo sboru.

Faktory ovlivňující veřejné působení církvi v sociokulturní oblasti

Struktura členské základny společenství

Otevřenost církevních aktivit pro širokou veřejnost z výše představených důvodů problematizuje nejen učení dané církve či konkrétní druh aktivity, ale zejména reálná i subjektivně vnímaná prostupnost fyzické hranice sakrálního prostoru. Všechny tyto proměnné je potřeba uvážit při analýze toho, které faktory ovlivňují míru, způsob a motivaci pro zapojení daného společenství do sociokulturního života komunity, a při diskusi možností, které mohou daná společenství v této oblasti využít.

Za první a nejvýznamnější faktor, který veřejné působení daného společenství nejvýrazněji formuje, lze bezpochyby označit velikost a strukturu jeho členské základny. Pro analýzu struktury členské základny zkoumaných společenství je v první řadě potřeba zvážit rozdíly mezi velikostí farnosti, počtem formálních členů a počtem skutečně aktivních členů daného společenství. Rozdíly jsou dány hlavně zvykem jednotlivých církví. Například ŘKC nevede žádné seznamy formálních členů a své farnosti vymezuje územně, proto mají mnohonásobně více „formálních členů“ než aktivních účastníků farního života. Naopak ČCE pravidelně aktualizuje seznamy svých členů na základě formální, ne vždy ale skutečné účasti na náboženském životě, a CB počítá pouze aktivní věřící, kteří se podílejí na činnosti daného sboru.

Jediným srovnatelným ukazatelem velikosti daného společenství se tak ukazuje být účast na nedělních (případně sobotních) bohoslužbách. I k tomuto údaji je ovšem potřeba přistupovat kriticky. Data, která jsou uvažována pro účely této diskuze, pocházejí z vyjádření samotných duchovních. Naprostá většina sborů či farností nevede žádné pravidelné sčítání účastníků bohoslužeb, čísla tak odrážejí odhad duchovních založený na jejich zkušenosti. Dalším výrazným specifickým návštěvnosti bohoslužeb ve velkém městě jako Praha je fluktuace věřících. Spousta členů společenství nedochází na bohoslužbu každý týden, ale třeba pouze jednou měsíčně. Pouze duchovní, kteří své společenství věřících dobře znají a nemají jej příliš početné, jsou schopni odhadnout, kolik lidí celkově se během měsíce na bohoslužbách prostrídá. Dalším aspektem problematizujícím

návštěvnost bohoslužeb jsou roční doba a počasí. Kromě odjezdů na chaty, chalupy či k příbuzným vysvětlují duchovní fluktuaci věřících na víkendových bohoslužbách také tím, že většina z nich nestaví náboženství mezi své priority na první místo, ale věnuje se i dalším, pro ně důležitějším aktivitám. Nicméně pro toto chování mají církevní představitelé obvykle pochopení a počítají s ním, byť je pro ně mnohdy obtížné připravit se na vedení bohoslužby, když předem nemají konkrétnější představu o tom, pro kolik lidí ji povedou. Návštěvnost víkendových bohoslužeb ovlivňuje také čas jejich konání, například navštěvovat bohoslužby v neděli ve večerních hodinách je problematické pro rodiny s malými dětmi. Mladými rodinami jsou navštěvovanější dopolední bohoslužby vedené v takovém čase, aby po bohoslužbě měli čas zdržet se s komunitou věřících na občerstvení a poté stihli oběd. Oblíbený bývá také propracovaný program pro děti v den bohoslužby nebo během ní.

Věková a sociální struktura daného společenství nejvýrazněji ovlivňuje to, jakému druhu aktivit (sociálních, kulturních, vzdělávacích nebo charitativních) se bude dané společenství primárně věnovat. Generační struktura společenství sboru nebo farnosti je často velmi rozmanitá. Přestože obecně v Česku platí, že mezi věřícími je vyšší podíl lidí staršího věku (Hamplová 2013), naprostá většina dotazovaných představitelů pražských farností a sborů hodnotí své společenství věřících jako generačně vyvážené, tedy ve společenství jsou zastoupeny všechny generace a žádná výrazně nedominuje ani nechybí. Pokud je ve sboru nebo farnosti přeci jenom některá generace dominantní nebo chybějící, je to nejčastěji důsledkem historického vývoje daného společenství. Například ve sborech založených nebo obnovených v 90. letech dnes převládá generace lidí ve věku okolo 40–50 let (skupina, která sbor zakládala ve vysokoškolském věku) a jejich děti, mladí dospělí (studenti) a senioři jsou v menšině. Naopak protestantské sbory s dlouhou tradicí a většina katolických farností mají obvykle zastoupeny všechny generace. Jiným společenstvím chybí mládež, protože jejich představitelé nedokázali tuto generaci v pravý čas zapojit do společných aktivit a tím je udržet. Mládež se obvykle od svého sboru nebo farnosti odpoutá ve vyšším školním věku nebo na střední škole, kdy dětem naroste množství aktivit, kterých je v Praze velká nabídka, případně se ve svých každodenních aktivitách přesouvají ze své městské části (kde chodili do farnosti či sboru) do jiné, ve které začnou studovat, a přerhávají tak stávající vazby. Generační nevyváženost společenství může být ale způsobena i naopak zaměřením aktivit daného sboru nebo farnosti. Příkladem je třeba sbor CASD v Praze 2 na Vinohradech, kde dominují středoškolští a vysokoškolští studenti, kteří sem přicházejí kvůli velké nabídce aktivit pro ně

určených. Naopak sbor CASD na Chodově je ve své činnosti zaměřen na mladé rodiny, proto se zde mladé rodiny také scházejí.

Obecně samozřejmě platí, že čím je dané společenství větší, tím více aktivit pro své členy i pro veřejnost provozuje, protože je schopno širokou škálu aktivit personálně a finančně lépe zajistit. Větší společenství také bývají rozmanitější co do sociálního postavení a vzdělání členů, což klade nároky na toleranci členů, nutnost vystoupit z vlastní sociální bubliny, a tedy snahu udržovat soudržnost a přátelství s lidmi různého věku, vzdělání či zaměstnání.

Otevřenost daného společenství, charakter členské základny a s tím související působení ve veřejném prostoru také ovlivňuje osobnost duchovního, tedy nejen jeho charakter, ale i kontakty a osobní iniciativa. Někteří dotazovaní představitelé sborů ČCE zdůrazňovali, že jejich úkolem je překračovat hranice farnosti, protože dělat jenom „*servismana* pro rybičky v akváriu nemá smysl“ (z rozhovoru s farářem Pavlem Rumlem, 28. 5. 2019, ČCE Praha 6 Dejvice). Je patrné, že motivovaní a aktivní duchovní, kteří jsou si vědomi nutnosti překračovat hranice farnosti, často opravdu dokáží aktivity svého společenství propojit s životem komunity. Každý krok směrem od sboru k veřejnosti se přitom danému společenství mnohonásobně vrací v nárůstu počtu členů, rozšíření finančních možností a hlavně ve zvýšení povědomí o dané církvi u širší veřejnosti. Služba veřejnosti je důležitá právě pro utváření obrazu církve navenek. Společenství tím dává najevo, že jejich snahou není pouze vést lidi k duchovnu, ale také obecně ke společenské diskuzi a kulturnímu vzdělávání. Nicméně problémem mnoha farností a sborů je, že duchovní je jedinou osobou ve společenství, která se této činnosti může věnovat naplno (obvykle jako jediný pobírá za svou činnost plat, pokud není laickým duchovním), a náplň jeho/její činnosti je velmi široká, proto nemá čas věnovat se i této stránce vedení společenství. Vyžaduje totiž nejen práci na komunikaci a propagaci, ale také vyhledávání kontaktů, vymyšlení aktivit a programů a dobrou koordinaci všech činností společenství, což je časově náročné.

Poloha sboru či farnosti v rámci města

Dalším faktorem, který ovlivňuje provoz sboru či farnosti a s tím související aktivity pro veřejnost, je poloha v rámci města. Analýza ukazuje na výrazné rozdíly ve fungování náboženských společenství působících v centru města, ve vnitřním městě (v činžovní a vilové zástavbě), na okraji v panelovém sídlišti nebo ve vnitřní suburbánní zóně Prahy (o typologii rezidenčních oblastí Prahy viz Pospíšilová – Ouředníček – Jíchová 2015). Centrum města a vnitřní město

(zejména vilová zástavba v severozápadní části) má průměrně vyšší religiozitu obyvatel, která klesá směrem k okrajovým částem města (Havlíček – Klingorová – Lysák 2017: 121). Nicméně religióznější centrum se v posledních desetiletích vylidňuje, zejména mladé rodiny se z důvodu vysokých nákladů na bydlení stěhují do okrajových částí města. Sborny a farnosti v centru jsou proto často početně menší, věkově starší a provozují méně aktivit během pracovního týdne. Pokud mladé rodiny v daném společenství zůstávají z důvodu společenských a historických vazeb i přesto, že bydlí mimo danou lokalitu, svůj každodenní život žijí v novém místě bydliště a do svého kostela nebo sboru přicházejí obvykle jen o víkendech. To platí zejména pro děti, jejichž aktivity se soustředí v místě bydliště a školy a sbory či farnosti v centru proto obvykle setkávání dětí vůbec nemají. Výjimkou jsou studenti středních, a hlavně vysokých škol, jejichž každodenní život se naopak odehrává spíše v centru nebo ve vnitřním městě (vzhledem k umístění středních a vysokých škol), a pokud je tomu dané společenství nakloněné, účastní se přes týden nejen generačních skupinek, ale také dalšího společenského a kulturního programu. Ve vnitřním městě (vilových a činžovních čtvrtích) je situace podobná jako v centru města, a navíc je většina evangelických a evangelikálních sborů sídlících v této části města bohatší a prestižnější. Ve vnitřním městě totiž bydlí spíše bohatší lidé (Pospíšilová – Ouředníček – Jíchová 2015). Ve sborech se tak setkávají nadprůměrně movití a vzdělaní věřící z vyšších vrstev společnosti z celé Prahy, což se projevuje také ve formě a druhu aktivit daného společenství.

Okrajové části Prahy (sídlíště a vnitřní suburbánní oblasti) mají mladší strukturu obyvatel (Pospíšilová – Ouředníček – Jíchová 2015). Zde působící farnosti a sbory proto mají spíše rodinný charakter, pořádají programy pro rodiny s malými dětmi a setkávání dětí v rámci skupinek během školního roku. Zároveň se ovšem musí vypořádat s velkou fluktuací věřících, která ztěžuje jejich provoz. Protože sídlíště vznikala až v sedmdesátých a osmdesátých letech a od té doby se skladba obyvatel mnohokrát proměnila, jejich obyvatelé obvykle nemají utvořeny vazby na danou lokalitu a často se stěhují. To je problémem zejména pro utváření skupinek v rámci farností a sborů, jejich vedení dobrovolníky a obecně pro kontinuitu aktivit provozovaných místními sbory a farnostmi. Poloha na sídlíštích naopak pozitivně ovlivňuje návštěvnost nedělních bohoslužeb. Velké kostely či sbory často vznikaly až od devadesátých let (během komunistického režimu, kdy sídlíště vznikala, nemělo náboženství ve veřejném prostoru žádné místo) a jedná se proto mnohdy o velké moderní stavby s dostatečným zázemím. Zejména rodiny tyto kostely vyhledávají kvůli jejich snadné

dostupnosti na kraji města a možnosti snadno zaparkovat. Do větších farností a sborů na panelových sídlištích přijíždějí v neděli věřící nejen z vnitřní suburbánní zóny města, ale i z měst a vesnic v zázemí Prahy až třeba do vzdálenosti několika desítek kilometrů. Naopak v tomto ohledu trpí kostely a sborové domy v centru města, kde se parkuje špatně a dostupnost pro rodiny je tak zhoršená. Nicméně i přesto další skupiny (méně početné) věřících ze suburbánních zón a sídlišť dojíždí na bohoslužby do centra a vnitřního města, protože zde mají osobní vazby na daná společenství, která navštěvovali již před tím, než sbory či farnosti na sídlištích vůbec mohly vzniknout.

Zaměření daného sboru nebo farnosti a jejich aktivity neformuje jenom poloha v rámci struktury města, ale také konkrétní místo nebo lokalita, kde se nachází. Zejména evangelické a evangelikální sbory často hledají, jakým způsobem by mohly být prospěšné veřejnosti v dané lokalitě. Příkladem může být sbor CASD v Krči, který využívá modlitebnu přímo v areálu Thomayerovy nemocnice, a proto se rozhodl své aktivity zaměřit na pomoc nemocnici. Sbor založil občanské sdružení Lékořice, které poskytuje duchovní podporu zaměstnancům a pacientům nemocnice. V Lékořici dobrovolně působí velká část členů sboru. Z obdobných důvodů provozuje sbor CB v Praze 1 v Soukenické ulici Křesťanské terapeutické centrum. Členové sboru přemýšleli, jak by mohli být prospěšní lidem pohybujícím se v dané lokalitě, a protože se jedná o centrum města, kde pracuje hodně lidí, rozhodli se být prospěšní lidem podléhajícím stresu a tlaku ze zaměstnání. Náboženská obec ČČSH na Žižkově, kde je větší koncentrace romského obyvatelstva, se zaměřuje na práci s romskými dětmi, pro které provozuje komunitní a nízkoprahové centrum. Sbor ČCE Smíchov se zase věnuje ve své stanici na sídlišti Barrandov práci s malými dětmi formou lego kroužku a přednáškám o výchově, protože na sídlišti žije hodně mladých rodin. Farnosti a sbory tímto jednak reagují na sociální potřeby městské části, kde působí, a zároveň naplňují poslání pomáhat veřejnosti v souladu s učením své církve.

Komunikace s veřejností

Důležitým aspektem rozvoje aktivit farností a sborů se ukázala být propagace daných aktivit, tedy komunikace s veřejností a spolupráce s dalšími institucemi v městské části. Právě komunikace s veřejností je často největší slabinou sborů a farností. Primárně se farnosti a sbory prezentují na webových stránkách, které jsou různou měrou aktuální a informačně bohaté. Dalším informačním kanálem jsou sociální sítě, zejména Facebook, které slouží v některých případech

k propagaci aktivit zaměřených na širokou veřejnost (koncerty, přednášky apod.), jindy spíše pro interní komunikaci v rámci společenství. Některé sbory nebo farnosti dokonce využívají k propagaci (zvláště konkrétních větších akcí) internet nebo billboardy soukromých specializovaných firem, je to ale spíše výjimečné. Jiné spravují kanály na Youtube a vysílají bohoslužby online, případně v rozhlasu. Naprostá většina farností a sborů také vydává vlastní zpravodaj nebo informační letáky s programem, obvykle měsíčníky nebo čtvrtletníky, které distribuují na svých webových stránkách, mezi členy společenství a případně i do spřátelených lokálních institucí, s nimiž koordinují nabídku aktivit a utvářejí další programy. Obdobně některé farnosti či sbory aktivně přispívají do zpravodajů místních městských částí, zvláště tam, kde dobře funguje spolupráce s městskou částí.

Zajímavým komunikačním nástrojem společenství je nástěnka. Nástěnky bývají umístěny poblíž budovy kostela nebo sboru na veřejném místě a podobně jako web bývají různou měrou aktuální a informačně bohaté. V dnešní době by se mohlo zdát, že nástěnka nebude ve srovnání s internetem příliš úspěšnou formou komunikace. Nicméně dotazovaní duchovní se shodli na tom, že nástěnky jsou naopak účinným prostředkem, jak předat komunitě lidí žijících v okolí informace o své činnosti. Dobře fungují hlavně v případě, že je budova kostela nebo sboru umístěna na rušném místě, například v centrální ulici, u autobusové zastávky, poblíž školy apod. Nejen pomocí nástěnek, ale i tím, že spolupracují s lokálními institucemi, se sbory a farnosti zaměřují na relativně geograficky malou oblast, kde působí, nesnaží se tedy například zvat na své programy lidi ze vzdálenějších než sousedních farností a sborů.

Z výše uvedeného výčtu by se mohlo zdát, že sbory a farnosti využívají velké množství komunikačních kanálů, a proto by měla být jejich prezentace úspěšná a povědomí veřejnosti o jejich činnosti velké. Za hlavní úskalí je možné považovat aktualizaci komunikačních nástrojů, tedy nástěnek, webových stránek či sociálních sítí. Zde společenství nejčastěji narážejí na personální problémy, tedy nedostatek lidí, kteří by byli schopni se komunikaci pravidelně věnovat. Nejúčinnější formou komunikace s veřejností se tak jednoznačně ukazuje být osobní kontakt. Pokud je duchovní výraznou a aktivní osobností, dovede snadno přilákat lidi k návštěvě společenství a jeho aktivit. Ještě lépe funguje pozitivní reference od člena společenství. Nově přichází do společenství zdaleka nejčastěji přicházejí za duchovním nebo společenským programem na základě doporučení od příbuzných, přátel a známých. Často se stává, že přátelé a příbuzní členů sboru přicházejí primárně s cílem účastnit se společenských a komunitních

aktivit. O duchovní otázky se mnohdy začnou zajímat až dlouho poté, co se stanou součástí širší komunity daného sboru nebo farnosti. Vstup do církve skrze danou komunitu a její společenské aktivity lze označit jako další způsob konverze, jakousi komunitní konverzi, kdy člověk přichází ke křesťanské víře skrze zapojení do komunity věřících, která primárně nezačala s náboženskou motivací, ale postupně transformovala v náboženskou proměnu člověka. S komunitní konverzí souvisí i zajímavá zkušenost velkých farností a sborů, zejména na velkých sídlištích (například Komunitní centrum Matky Terezy na Jižním městě, Komunitní centrum Sv. Prokopa na Stodůlkách, sbor KS v Libni), již je pronajímání prostoru kostela či společenského sálu (někdy se jedná o jeden multifunkční prostor) pro schůze bytových družstev a pro besídky, koncerty a slavnosti místních škol. Tyto akce vyžadují velké prostory, které v dané lokalitě často dokáže poskytnout pouze místní církve. Do kostela tak přicházejí lidé, kteří by do sakrálního prostoru jinak vůbec nezavítali. Účastí na školní besídce nebo schůzi bytového družstva překonají pomyslnou bariéru mezi svým každodenním sekulárním prostorem a prostorem sakrálním, zorientují se v něm, poznají lidi, kteří jej provozují, a seznámí se s jejich aktivitami, což jim usnadní překročit pomyslnou hranici a znovu tento prostor navštívit, třeba zatím kvůli sociokulturním aktivitám, které nabízí. Díky tomuto způsobu sdílení sakrálního prostoru s nenáboženskými institucemi tak může znovu docházet ke komunitní konverzi, kdy se nevěřící člověk seznámí s věřícími prostřednictvím jiné než bohoslužebné aktivity a později se s jejich nepřímou pomocí začne sám o jejich víru zajímat.

Další faktory formující míru veřejného působení církvi

Kromě struktury členů, polohy v rámci města a komunikace s veřejností lze vyzorovat ještě několik méně, ale přesto významných faktorů, které ovlivňují to, nakolik jsou sbory a farnosti otevřené širší veřejnosti. Jedná se bezpochyby o kvalitu a rozlohu prostorového zázemí sborů a farností (například společenské sály a klubovny, farní centra, kanceláře a sociální zázemí), které dané společenství potřebuje, aby mělo kde své aktivity provozovat. Prostorové zázemí souvisí také s finančními možnostmi a s historií daného sboru nebo farnosti. Bohatší společenství má lepší možnosti kvalitní zázemí si vybudovat a jiné sbory či farnosti zase těží z toho, že rozlehlé budovy získaly již před deseti- či dokonce staletími. Další faktor souvisí s ročním obdobím. Nejvíce aktivit s větší návštěvností (i nevěřící veřejnosti) se odehrává v období velkých křesťanských svátků, naopak přes léto – v době školních prázdnin – jsou aktivity sborů a farností

omezeny na naprosté minimum, i návštěvnost bohoslužeb je v letním období malá. Obdobně ovlivňuje návštěvnost aktivit počasí. V obdobích větších mrazů omezují svou účast na aktivitách farnosti či sboru zejména senioři, v teplejších dnech zase mladí lidé a rodiny s dětmi, které dávají přednost pobytu venku či mimo Prahu. Se sezónností a s polohou souvisí i faktor cestovního ruchu, některé církve jsou během letní turistické sezóny navštěvovány turisty. Kostely v centru města a vnitřním městě, tedy v lokalitách, které jsou oblíbené pro ubytování klientů, jsou vyhledávány cestovními kanceláři, které jejich prostory využívají pro bohoslužby pro své klienty. S těmito několika posledními faktory (samozřejmě spolu s polohou v rámci města) ovšem duchovní a členové sborů a farností nemají moc možnost pracovat, proto je nemohou využít k rozvoji svých sociokulturních aktivit, a tedy ke zlepšování povědomí široké, sekularizované veřejnosti o své činnosti a o svém přesvědčení.

Závěr

Postavení křesťanských církví v pražském veřejném prostoru problematizuje vysoká míra sekularizace a malá důvěra společnosti vůči jejich činnosti. Nicméně analýza fungování církví a jejich sociokulturních aktivit ve veřejném prostoru ukazuje, že pražské křesťanské církve se s touto situací dokázaly vypořádat a mnohé z nich jsou významnými aktéry života pražských komunit. Ovšem druh aktivit, které veřejnosti nabízejí, a míra otevřenosti těchto aktivit pro širokou veřejnost se výrazně liší nejen církev od církve, ale zejména v různých sborech a farnostech.

Veřejné působení daného sboru či farnosti se vyvíjí v první řadě podle charakteru daného společenství a podle prostředí, kde se nachází. Výrazně aktivnější bývají sbory nebo farnosti, jejichž společenství je početnější, dostatečně rozvinuté, upevněné a ukotvené v okolním veřejném prostoru. To jsou faktory, které není vždy v moci daného společenství změnit a tak třeba i zvýšit svou angažovanost v sociokulturním životě komunity. Klíčovou se ukazuje být osobnost duchovního, jeho schopnost společenství podpořit či aktivizovat, aktivity správně propagovat na veřejnosti a v neposlední řadě získat nezbytné finance. Naopak polohu sboru či farnosti v rámci města není v moci duchovního (v naprosté většině případů) změnit, o to významnějším faktorem se ukazuje být v rozvoji aktivit daného společenství. Poloha a charakter okolní zástavby formuje nejen podobu daného společenství (generační, sociální), ale hlavně návštěvnost aktivit, jak členy společenství, tak širokou veřejností. Mnohá společenství se

ovšem dovedou dané lokality dobře přizpůsobit a jejím obyvatelům nabídnout aktivitu, která zde chybí a je veřejností vítaná. Dovedou tak často hrát sice ne vždy zcela doceněnou, ale mnohdy významnou roli nejen v sociokulturním životě, ale i v zajišťování pomoci slabším členům komunity.

V míře aktivizace v sociokulturní veřejné sféře se mezi etablovanými a exkluzivistickými církvemi stírají hranice (obdobně Nešpor 2018). Exkluzivistické církve sice vznikají jako uzavřená společenství, ale jejich působení se naopak projevuje otevřeností vůči městské komunitě, naprostá většina z nich aktivně provozuje sociální pomoc a poskytuje služby veřejnosti. Také často utvářejí okolo jádra svých členů širší skupinu přátel a příznivců, kteří se jako otevřené společenství podílejí na aktivní a dobrovolné činnosti pro veřejnost a stávají se tak významným hráčem v životě dané městské části. Naopak některé farnosti etablovaných církví, jako je římskokatolická církev nebo Církev československá husitská, které na našem území v mnoha oblastech suplují roli státu (sociální pomoc, vzdělávání apod.), nemají dostatečně rozvinuté společenství a personální zázemí k tomu, aby dokázaly poskytovat služby nad rámec bohoslužebných. Nicméně v míře aktivity pro veřejnost nelze jednotlivé církve srovnávat, tedy některé označit za úspěšnější a jiné za méně úspěšné, protože i v rámci jednotlivých církví jsou velké rozdíly mezi sbory a farnostmi, což je dáno právě širokou škálou faktorů, které aktivitu sboru či farnosti formují.

Z analýzy také vyplývá, že není možné oddělit sekulární, společenský a duchovní rozměr sociokulturních aktivit pražských sborů a farností. V naprosté většině aktivit, které sbory a farnosti provozují, se tyto tři rozměry prolínají. Je tedy otázkou, jestli sociokulturní prostor, který svými aktivitami sbory a farnosti vytvářejí, lze považovat za zcela sdílený, tedy otevřený pro kohokoliv, kdo o něj projeví zájem, nebo jestli je tento prostor vždy výhradně křesťanský, protože vzniká s náboženskou motivací. Jiná náboženská přesvědčení nebo dokonce sekularita v tomto prostoru sice obvykle má možnost uplatnit se bez jakýchkoliv omezení, křesťanský rozměr však v pozadí vždy přetrvává – nejen v motivaci lidí, kteří tento prostor utvářejí, a v důsledném uplatňování křesťanských etických zásad, ale také ve všudypřítomné symbolice.

Pražské křesťanské sbory a farnosti významně přispívají ke kulturnímu a sociálnímu životu obyvatel komunity. Nicméně vždy záleží hlavně na tom, zda širší, nevěřící veřejnost o těchto aktivitách vůbec ví, a pokud ano, jestli je potřebuje a oceňuje a dokáže tedy překročit pomyslnou bariéru mezi sekulárním a duchovním prostorem a nabízené aktivity využít. Otázkou tedy zůstává, zda se v pražském veřejném prostoru setkává poptávka lidí hledajících duchovní

a komunitní uplatnění s nabídkou křesťanských církví a zda je tato poptávka církvemi naplňována. Fungují církve jako zástupné při nedostatku kulturně-spoločenského vyžití v městských částech? Odpovědi na tyto otázky jsou nad rámec této studie, bylo by ovšem zajímavé dále se na ně zaměřit.

Kamila Klingorová vystudovala regionální a politickou geografii na Přírodovědecké fakultě UK, kde se rovněž podílela na výzkumu geografii náboženství a získala doktorát. V současnosti je postdoktorandkou Sociologického ústavu AV ČR, pokračuje zde ve výzkumu postsekularity české a dalších společností.

Kontakt: kamila.klingorova@soc.cas.cz

Prameny a literatura

- Beaumont, Justin. 2008. „Faith Action on Urban Social Issues.“ *Urban Studies* 45, 2008, 10: 2019–2034.
- Beaumont, Justin – Baker, Christopher (eds.). 2011. *Postsecular Cities. Space, Theory and Practice*. London: Continuum.
- Bedrníček, Pavel. 2009. *Příběhy pražských svatyní*. Praha: Volvox Globator.
- Beláňová, Andrea. 2018. „Být kaplanem v Česku. Zdroje nejistoty a nacházení opory.“ *Český Lid* 105, 2018, 1: 25–43.
- Berger, Peter L. (ed.). 1999. *The Desecularisation of the World. Resurgent Religion and World Politics*. Grand Rapids: B. Eerdmans.
- Casanova, José. 1994. *Public Religions in the Modern World*. Chicago: University of Chicago Press.
- Cloke, Paul – Beaumont, Justin. 2013. „Geographies of Postsecular Rapprochement in the City.“ *Progress in Human Geography* 37, 2013, 1: 27–51.
- ČSÚ. 2011. „Databáze výsledků ze sčítání lidu, domů a bytů k 26. 3. 2011. Electronic Database.“ Praha: Český statistický úřad.
- Davie, Grace. 1990. „Believing without Belonging. Is This the Future of Religion in Britain?“ *Social Compass* 37, 1990, 4: 455–469.
- Davie, Grace. 2006. „Religion in Europe in the 21 Century. The Factors to Take into Account.“ *Archives Européennes de Sociologie* 47, 2006, 2: 271–296.
- Furseth, Inger. 2017. „The Return of Religion in the Public Sphere? The Public Role of Nordic Faith Communities.“ Pp. 221–241 in Fredrik Engelstad – Håkon Larsen – Jon Rogstad – Kari Steen-Johnsen (eds.): *Institutional Change in the Public Sphere*. Warsaw: De Gruyter Open.
- Habermas, Jürgen. 2008. „Notes on Post-Secular Society.“ *New Perspectives Quarterly* 24, 2008, 5: 17–29.
- Halík, Tomáš. 2006. „Otázky a pochybnosti.“ Pp. 47–54 in *Český ateismus. Příčiny, klady, zápory*. Benešov: EMAN.

- Hamplová, Dana. 2013. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum.
- Hamplová, Dana – Nešpor, Zdeněk R. 2009. „Invisible Religion in a ‘Non-Believing’ Country. The Case of the Czech Republic.“ *Social Compass* 56, 2009, 4: 581–597.
- Havlíček, Tomáš – Hupková, Martina – Smržová, Kamila. 2009. „Changes in the Geographical Distribution of Religious Heterogeneity in Czechia during the Transformation Period.“ *Acta Universitatis Carolinae – Geographica* 44, 2009, 1–2: 31–47.
- Havlíček, Tomáš – Klingorová, Kamila. 2018. „City with or without God? Features of Post-Secularism in Religious Landscape of Post-Communist Prague.“ *Social & Cultural Geography* 19, 2018, 6: 789–811.
- Havlíček, Tomáš – Klingorová, Kamila – Lysák, Jakub. 2017. *Atlas náboženství Česka*. Praha: Karolinum.
- Henkel, Reinhard. 2014. „The Changing Religious Space of Large Western European Cities.“ *Prace Geograficzne* 137, 2014: 7–15.
- Herman, Agatha – Beaumont, Justin – Cloke, Paul – Walliser, Andrés. 2012. „Spaces of Postsecular Engagement in Cities.“ Pp. 59–80 in Agatha Herman – Justin Beaumont – Paul Cloke – Andrés Walliser (eds.): *Faith-Based Organisations and Exclusion in European Cities*. Bristol: Policy Press.
- Kohrsen, Jens. 2012. „How Religious Is the Public Sphere? A Critical Stance on the Debate about Public Religion and Post-Secularity.“ *Acta Sociologica* 55, 2012, 3: 273–288.
- Martinek, Michael. 2016. *Přehled křesťanských církví a jejich aktivit v ČR*. Praha: Portál.
- Nešpor, Zdeněk R. 2004. „Religious Processes in Contemporary Czech Society.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 40, 2004, 3: 277–295.
- Nešpor, Zdeněk R. 2009. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Praha: Kalich.
- Nešpor, Zdeněk R. 2017. „Etablované cirkve v české společnosti.“ *Dingir* 20, 2017, 4: 120–122.
- Nešpor, Zdeněk R. 2018. „Postsekularismus po česku? Ne/religiozita současné české společnosti mezi Východem a Západem.“ *Střed* 10, 2018, 1: 101–118.
- Nešpor, Zdeněk R. – Vojtíšek, Zdeněk. 2015. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České Republice*. Praha: Karolinum.
- Novac, Sergiu. 2012. „Post-Secular Bucharest? The Politics of Space in the Case of the ‘Cathedral of National Redemption’.“ *Jahrbuch StadtRegion* 2011/2012: 81–98.
- Pospíšilová, Lucie – Ouředníček, Martin – Jíchová, Jana. 2015. „Sociálně prostorová diferenciacie Česka a Prahy v historické perspektivě.“ Dostupné z www.atlas-obyvateľstva.cz [cit. 2019-07-20].
- Sandercock, Leonie – Senbel, Maged. 2011. „Spirituality, Urban Life and Urban Professions.“ Pp. 87–103 in Justin Beaumont – Christopher Baker (eds.): *Postsecular Cities*. London – New York: Continuum.
- Škoda, Eduard. 2002. *Pražské svatyně. Kostely, kaple, synagogy, církevní sbory a modlitebny od úsvitu křesťanství na práh 21. století*. Praha: Libri.

- Stevenson, Deborah – Dunn, Kevin – Possamai, Adam – Piracha, Awais. 2010. „Religious Belief across ‘Post-Secular’ Sydney. The Multiple Trends in (de) Secularisation.“ *Australian Geographer* 41, 2010, 3: 323–350.
- Turner, Harold W. 1979. *From Temple to Meeting House. The Phenomenology and Theology of Places of Worship*. Mouton: Religion and Society.
- Václavík, David – Hamplová, Dana – Nešpor, Zdeněk R. 2018. „Religious Situation in Contemporary Czech Society.“ *Central European Journal of Contemporary Religion* 2, 2018, 2: 99–122.
- Vido, Roman. 2017. „The Czech Republic. New Challenges for Churches in a Highly Secularized Society.“ Pp. 45–50 in Jan Nelis – Caroline Sägeser – Jean-Philippe Schreiber (eds.): *Religion and Secularism in the European Union. State of Affairs and Current Debates*. Citizenship Dynamics in Europe, 08. Bruxelles: P. Lang.
- Vojtíšek, Zdeněk. 2017. „Horská krajina českého náboženství.“ *Vesmír* 96, 2017, 10: 596–598.
- Wigley, Edward. 2019. „Unofficial Geographies of Religion and Spirituality as Post-secular Spaces.“ Pp. 371–381 in Justin Beaumont (ed.): *The Routledge Handbook of Postsecularity*. Abingdon – New York: Routledge.
- Williams, Roman R. 2010. „Space for God. Lived Religion at Work, Home, and Play.“ *Sociology of Religion* 71, 2010, 3: 257–279.